

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ЛИСТУВАННЯ, ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ТЕЛЕГРАФНОЇ ТА ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Левченко А. В.

ВСТУП

Становлення української державності, інтеграція України у європейське співтовариство, розвиток громадянського суспільства та правової держави вимагають відповідної правової культури громадян. Адже побудова задекларованої в статті 1 Конституції України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави можлива лише за умов провадження державної політики для формування високого рівня правової культури. Це можливо тільки тоді, коли більшість населення буде знати та дотримуватися норм права і моралі¹.

Безумовно, правова культура знаходить своє відображення у всіх сферах суспільного життя, демонструє рівень правового менталітету населення, наявність правових знань, традицій і досвіду та вміння застосовувати це на практиці. Загалом же, існування правової культури свідчить про зростання суспільної свідомості та еволюції громадських цінностей, оскільки в їх основу закладено ідею зміцнення основоположних прав і свобод людини і громадянина².

Для такого забезпечення та зміцнення прав і свобод людини і громадянина важливо, щоб закладені в національній конституції демократичні цінності були реалізовані на практиці. Очевидно, що механізм реалізації конституційних норм не обмежується суто юридичним блоком. Вагому роль у цьому механізмі відіграє рівень правової культури населення³.

¹ Аронов Ян. Правова культура юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2018. №5 (17). С. 72-77 (тут – с. 72).

² Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. №6. С. 19-23 (тут – с. 20).

³ Кравець М.О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. №1 частина 2. С. 14-17 (тут – с. 15).

Однак, в сучасній Україні простежується зниження рівня правосвідомості українського народу та послаблення моральних і правових цінностей, що збільшує кількість правопорушень, які для окремих осіб стають ледь не нормами поведінки. Особливу небезпеку становлять ті види правопорушень, наслідком яких є свідоме вчинення людиною умисних злочинів. Тому для осіб, які їх вчиняють, правова культура – це лише слова.

Певна річ, теоретичне, правове і практичне вирішення проблем, пов'язаних з організацією правового виховання людей, дозволить підняти престиж права в державі в цілому, виховати у них повагу до закону та створити умови для розвитку правової демократичної держави. Зрештою, в умовах активного розвитку технологій та трансформаційних процесів у суспільстві питання формування правової культури населення України стає надзвичайно актуальним⁴.

Саме тому, дослідження науково-теоретичної характеристики правової культури, висвітлення особливостей її впливу на суспільне життя та забезпечення прав і свобод людини є необхідним і важливим в умовах сьогодення.

Звичайно, вже тривалий час питанням правової культури цікавляться закордонні та вітчизняні вчені з різних галузей знань, цій темі присвячується багато наукових праць. Проте, можна стверджувати, що і досі залишається актуальною потреба подальшого визначення сутності правової культури та її соціальної значущості⁵. Крім того, варто відмітити відсутність досліджень щодо ролі правової культури у забезпеченні та дотриманні основоположних прав і свобод людини і громадянина, одним з яких є гарантоване Конституцією України право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

1. Сутність та правова природа правової культури

Безумовно, у будь-якій демократичній країні у будь-який час незмінним залишається пріоритет потреби в першочерговості виховання людей, їх розумовій освіченості та моральному збагаченні суб'єктивного мислення. Саме тому всі політичні реформи в демократичних державах створюють простір для реалізації особистісного потенціалу для теперішніх і майбутніх поколінь. При

⁴ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 156).

⁵ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. №6. С. 19–23 (тут – с. 20).

цьому, важливим показником культурного стану суспільства є усвідомлення та дотримання ним правових норм, тобто його правова культура. Тому нині все частіше предметом науково-правових досліджень і дискусій стають особливості формування, функціонування та розвитку правової культури⁶. Не останню роль відіграють питання щодо впливу правової культури на забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Нині дослідження правової культури не зводиться лише до правосвідомості людини і громадянина, а визначається як сукупність досягнень усього суспільства, його окремих соціальних груп та осіб у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечується верховенством права у суспільному житті, правовими принципами справедливості та гуманізму, захистом прав і свобод людини та громадянина, їх честі та гідності, а також реальним забезпеченням місця людини як вищої соціальної цінності⁷.

Тому не дивно, що реалізація проголошеної в Конституції України мети формування суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави залежить від багатьох передумов, однак однією з головних є наявність високого рівня правової свідомості та правової культури⁸.

Очевидно, що на виконання такої передумови Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року було затверджено Національну програму правової освіти населення. Метою цієї Програми є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права. Зазначається, що на державному рівні потребують вирішення питання подальшого розвитку правосвідомості населення, подолання правового нігілізму, задоволення потреб громадян в одержанні знань про право. Вважається, що це може бути забезпечено, перш за все, шляхом удосконалення правової освіти населення. Таким чином, Національна програма правової освіти населення передбачає подальше створення необхідних умов для набуття широкими

⁶ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 19).

⁷ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 124).

⁸ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 156).

верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також буде визначати основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації⁹.

Загалом же поняття правової культури має багато інтерпретацій, однак більшість з них акцентують увагу на тому, що правова культура є відбиттям права в культурі¹⁰. Так, за визначенням В.А. Скуратівського, правова культура – це суспільно-правовий феномен, який включає в себе найсуттєвіші результати сукупного правового досвіду суспільства, насамперед право і правосвідомість, правову діяльність, законність і правопорядок та відображає якісний рівень розвитку правового буття. У вузькому ж розумінні правовою культурою, на його думку, є система духовно-правових цінностей, до яких відносять правові знання, переконання, уявлення, світоглядно-правові орієнтації, які відображаються в правовій свідомості людей і органічно поєднані з їх соціально-правовою активністю щодо створення та освоєння суспільно-правового буття¹¹.

Як різновид загальної культури визначає правову культуру і Л. Авраменко. Вона висловлює думку про те, що правова культура складається з духовних і матеріальних цінностей, які належать до правової дійсності і не мають власної предметності. За її висловом, правова культура – це спосіб діяльності і в цьому розумінні вона постає як спосіб мислення, норми і стандарти поведінки, включає лише те, що є прогресивним, соціально корисним і цінним¹².

Досить поширеною в науковій літературі є позиція, згідно з якою правову культуру варто розглядати як характеристику якісного стану правового життя суспільства, яке характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом і рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності та правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини. Безперечно, існування правової культури свідчить про

⁹ Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 11.03.2022).

¹⁰ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. №2 (29). С. 156-166 (тут – с. 157).

¹¹ Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики. Київ: МАУП. 2002. 200 с. (тут – с. 6).

¹² Авраменко Л. В. Теорія держави і права / Л. В. Авраменко. – Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. –М., 2004. – 287 с. (тут – с. 162).

зростання суспільної свідомості й еволюції громадських цінностей, оскільки в їх основу закладено ідею зміцнення основоположних прав і свобод людини і громадянина¹³.

Відомо, що правова культура формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку. На її рівень впливають історичні та соціальні процеси, геополітична ситуація в державі, а також духовна сфера суспільства. Дійсно, якщо правова система в державі функціонує в умовах законності, свободи, соціальної справедливості і поваги до права, то і рівень правової культури громадян, зокрема їх правосвідомості, буде високим, що проявлятиметься у повазі до права і правових знань та традицій, виробленні потреби діяти у відповідності до закону, сприятиме правовій активності громадян і посадових осіб відповідно до правових установок і переконань.

Тому, розуміється, що показником правової культури є відповідність права вимогам справедливості та свободи, якість системи законодавства, участь громадян в управлінні державою, рівень правотворчої та правозастосовної культури, рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, наявність знань про державний устрій, призначення держави і політичної системи суспільства, норм права, стан законності і правопорядку, поваги до представників юридичних професій та юридичної професії загалом, належний ступінь розвитку юридичної науки¹⁴.

Вагому роль для розкриття сутності правової культури відіграє відображення її структури. Із сучасних визначень правової культури можна виділити її складники, найбільш розповсюдженими з яких є правосвідомість, правова поведінка, правовідносини, правопорядок і законність¹⁵.

Так, правосвідомість розглядається як багат шарове, політ структурне утворення. Серед елементів правосвідомості особливе значення мають правові знання, ставлення до права і правові установки. Вважається, що саме ці елементи визначають єдність правосвідомості, її цілісність та специфіку. Водночас зазначається, що правосвідомість кожного окремого індивіда складається з різних

¹³ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 20).

¹⁴ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 158).

¹⁵ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 21-22).

за характеристикою і властивостями елементів, серед яких правова ідеологія, правова психологія, конституційна та інші види правосвідомості. При цьому всі елементи правосвідомості знаходяться в тісному взаємозв'язку, утворюють цілісну єдність і не можуть існувати без елементів морального, політичного та інших різновидів свідомості¹⁶.

У свою чергу, правова поведінка у процесі суспільного життя відображає якість отриманих людиною правових знань, які демонструють дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, водночас покладаючи на них обов'язок не виходити за межі правового поля. Вважається, що будь-яка соціальна поведінка людини не може і не повинна бути не законотворчою, а має характеризуватися свідомим підкоренням вимогам закону. Правова поведінка кожної людини і громадянина має свідчити про високий ступінь їх відповідальності, адже під час реалізації правових норм суб'єкт діє досить активно, ініціативно, намагаючись відтворити правове регулювання, покращити саме життя, сприяти найефективнішому регулюванню суспільних відносин на користь суспільства¹⁷.

Правовідносини ж являють собою сукупність суспільних відносин, які врегульовані за допомогою правових норм та складаються з юридичних прав і обов'язків суб'єктів права¹⁸.

Першочергове значення для організації та стабілізації громадського життя як один із елементів правової культури є правопорядок і законність. Справді, для відображення потреб та інтересів держави і суспільства необхідна чітка правова регламентація, впорядкованість і стабілізація всіх сфер громадського життя¹⁹.

Крім того, важливим елементом правової культури вважають досконале за формою та змістом законодавство, яке повинно характеризуватися науковою обґрунтованістю, демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин і внутрішніх суперечностей, нечітких і двозначних

¹⁶ Аронов Ян. Правова культура юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2018. № 5 (17). С. 72-77 (тут – с. 74-75).

¹⁷ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 21).

¹⁸ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 123).

¹⁹ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 22).

тлумачень та використанням оптимальних методів і способів регулювання правових відносин. Наявність в державі законодавчих актів, які не мають правового характеру, містять застарілі або такі, які порушують права і свободи людини і громадянина, норми, свідчать про низький рівень правової культури в цій державі²⁰.

До того ж, рівень правової культури залежить від чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої є не лише багатоаспектною, але й багатогранною, яка складається з багатьох елементів. Одним із них є досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Показником цього стану варто вважати: наявність демократичного, гуманістичного і справедливого законодавства, його відповідність міжнародним правовим стандартам у сфері прав людини; існування ефективних національних правових засобів та процедур для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина; реальна можливість звернутися до міжнародних правових інституцій. Не менш важливим елементом правової культури суспільства є ступінь впровадження у практику суспільного і державного життя принципів верховенства права і закону²¹.

Окрім структурних елементів правової культури, значної уваги потребують її функції, які є основними напрямками досягнення правових цінностей в суспільстві. У сучасній науковій літературі триває жваве обговорення та пропонуються різні види функцій правової культури. Проте всі ці види об'єднує необхідність висвітлення усіх змін, які відбуваються в політичному та правовому житті країни, а також можливість позитивно впливати на регулювання суспільних відносин²².

Узагальнюючи запропоновані окремими науковцями переліки функцій правової культури варто виділити наступні:

– пізнавальну, яка спрямована на оволодіння особою правовими знаннями, формування власних переконань з метою їх правильного

²⁰ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 127).

²¹ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 159).

²² Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 22).

застосування в практичній діяльності та набуття навичок правового мислення;

– регулятивну, суть якої полягає в забезпеченні відповідності поведінки особи правовим приписам на підставі отриманих правових знань і відповідних правових переконань особи чи колективу;

– ціннісно-нормативну, яка спрямована на визначення стану законності і правопорядку у державі з погляду реалізації суб'єктами правових відносин чинного законодавства;

– комунікативну, за допомогою якої особа має змогу на підставі набутих знань орієнтуватися у правовому просторі з метою забезпечення безконфліктного співіснування з іншими суб'єктами;

– прогностичну, яка дає змогу прогнозувати розвиток чинного законодавства, правових інститутів у державі;

– виховну, завдяки якій забезпечується свідоме та поважне ставлення особи до вимог чинного законодавства²³.

Виконуючи всі свої функції, правова культура допомагає здійснити захист суспільних інтересів, адже в її основі закладено норми права, тобто встановлені державою правила поведінки, які знаходять свій вираз у нормативно-правових актах. Правова культура зрештою впливає і на політичний стан в країні шляхом вираження своєї волі, необхідності дотримання у своїй діяльності права як основного регулятора суспільних відносин. Тому, певно, політична сфера життя суспільства має функціонувати під її керівництвом і наглядом. Оскільки політична сфера досить стрімко розвивається, а відтак потребує все якіснішого забезпечення, ставлячи тим самим перед правовою культурою відповідні завдання²⁴.

Вважається, що правову культуру загалом варто поділяти на дві окремі категорії – правову культуру окремої особи і правову культуру суспільства. Так, правовою культурою особи називають властивість що характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і умінням їх виконувати. До структурних елементів правової культури особи відносять правову освіченість, поважне ставлення до права і уміння підкорити свою діяльність вимогам правових норм. Разом з тим, зміст правової

²³ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 127-128).

²⁴ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство.* 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 22).

культури окремої особи включає правосвідомість, правове мислення, правомірну поведінку та правову активність.

Водночас, правова культура суспільства являє собою сукупність чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої є не лише багатоаспектною, але й багатогранною.

Крім того, виділяють як окремий вид правову культуру окремих колективів чи соціальних груп, яка виступає своєрідним поєднанням правової культури суспільства і правової культури окремих осіб, які утворили ці колективи²⁵.

Нарешті, правову культуру поділяють на види і за іншими критеріями. Так, за рівнем і глибиною пізнання правових явищ розрізняють побутову, професійну та теоретичну правову культуру. Побутова правова культура використовується особами у повсякденному житті, у міру реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, і зазвичай характеризується невисоким рівнем узагальнення правових знань. Професійна правова культура притаманна особам, які спеціально займаються правовою діяльністю, мають глибокі знання законодавства і професійне ставлення до права і практики його застосування. Теоретична ж правова культура формується у науковців-правознавців як сукупність наукових знань про сутність права і механізм правового регулювання.

За характером існування правову культуру поділяють на відкриту, тобто таку, що взаємодіє з іншими правовими культурами, сприймаючи її надбання, та закриту, яка уникає взаємодії з іншими правовими культурами, обмежуючись власними надбаннями як єдино правильними.

Видами правової культури за характером прояву є зовнішня правова культура, змістом якої є юридична діяльність та її наслідки, й внутрішня, яка передбачає особисті переконання, почуття та уявлення про правові категорії²⁶.

Безумовно, правова культура, незалежно від виду, має особливу соціальну цінність, яка відображається на практиці суспільно-політичного життя. Вона є міцним фундаментом функціонування

²⁵ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 126).

²⁶ Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2012. № 782. С. 123-128 (тут – с. 126).

соціального життя та гарантом здійснення державної влади відповідно до основних положень конституції та інтересів народу²⁷.

2. Стан правової культури в Україні

Формування в державі правової культури не може відбуватися стихійно, само собою, а має бути результатом активної діяльності суспільства, усіх його громадян, кожної особи.

На формування правової культури в Україні впливає, по-перше, увесь процес правотворчості, процес реалізації та застосування правових норм державними органами влади, стан законності й правопорядку, розвиток правовідносин.

По-друге, розкриття рушійних сил правової культури суспільства актуалізує дослідження правової культури з обліком інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур. Значення цієї проблеми для нашої держави розкривається на прикладі адаптації національного законодавства до міжнародних норм і стандартів прав людини.

І, по-третє, головну увагу в процесі формування правової культури варто зосередити на формуванні у кожної людини позитивно-правових знань та психологічних механізмів поваги до права в структурі правосвідомості, визначення теоретичної моделі та концепції формування правової культури особи.

Певна річ, в Україні має постійно зростати мотивація активного формування правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин, адже без них неможливо втілити в життя поставлену мету – збудувати громадянське суспільство²⁸.

На думку науковців, сучасний стан української правової культури можна охарактеризувати як кризовий, який потребує пошуку способів зміни такої ситуації та її вдосконалення²⁹.

Ряд дослідників звертають увагу на те, що в Україні дійсно невисокий рівень правової культури, зокрема серед молоді³⁰. Зазначається, що зарозуміле ставлення деякої частини молоді до себе

²⁷ Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19-23 (тут – с. 22-23).

²⁸ Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. *Національний юридический журнал: Теорія и практика*. 2015. С. 9-12 (тут – с. 11).

²⁹ Сидоренко О.О. Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 62-64 (тут – с. 63).

³⁰ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 158).

і оточуючих знаходить свої прояви у відкритій неповазі до людей, незалежно від їх віку або соціального статусу, що призводить не лише до порушення дисципліни, але і прав та свобод людини і громадянина³¹.

До того ж, нерозвиненість у населення юридичних традицій, які переходять у відкритий правовий нігілізм, заперечення необхідності та цінності права мають глибокі історичні корені. Дійсно, з покоління в покоління в нашій державі проявляється зневага до закону і суду та терпимість до свавілля³².

Навіть ряд законодавців, політичних лідерів, керівників суспільних організацій тощо не відзначаються високим рівнем правової культури. І така ситуація складається не з причин незнання ними законів, а тому, що вони не рахуються з цими законами, тобто зневажають право³³.

Однією з проблемних сфер правової культури є її рівень і стан в інформаційній сфері. За висловом В. Пилипчука, серед низки проблем у системі захисту прав і свобод людини в умовах розвитку інформаційних технологій варто виділити проблеми правової культури та моральності в інформаційній сфері. До них слід віднести тенденцію до різкого падіння моральності й поваги до загальнолюдських цінностей при віртуальному спілкуванні, відсутність ефективних правових механізмів протидії порушенням прав і свобод людини і громадянина в мережі Інтернет та у засобах масової інформації, а також обмежені можливості судового захисту честі, гідності й приватності людини і громадянина³⁴.

³¹ Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства. *Право України*. 2005. № 4. С. 26-28 (тут – с. 27).

³² Дмитрієнко І. Проблеми та перспективи історичного осмислення української правової культури. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*: зб. Наукових праць. Вип. 38. Київ: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2007. 776 с. (тут – с. 234).

³³ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 159).

³⁴ Пилипчук В.Г. Актуальні питання захисту прав, свобод і безпеки людини в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві*. Київ, 1 квітня 2016 р. / упорядн.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряев. Київ: НДІП НАПрН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, НТУУ «КПІ». Київ: Вид-во «Політехніка», 2016. 150 с. С. 6-8 (тут – с. 6).

А враховуючи той факт, що в сучасному світі засоби масової інформації і соціальні мережі мають значний вплив на свідомість людей, але серед журналістів досить часто спостерігається правовий нігілізм, то створюється загроза формування у соціумі негативного ставлення до права. Зрештою, проблема правового нігілізму є надзвичайно актуальною для формування правової культури української молоді, відповідальної за подальшу долю держави, її соціально-економічний, політико-правовий, духовний і моральний розвиток³⁵.

Формуванню та розвитку правового нігілізму серед української молоді сприяють низька загальна і правова культура населення, незадовільна якість законодавства і його декларативність, стан всездозволеності у суспільстві. Посилило кризу правової культури в Україні анексія Криму та збройний конфлікт на сході України, що спричинило глибокі суспільно-політичні перетворення в Україні, внесли суттєві корективи в життєві орієнтири кожного, перш за все, молоді, соціально-економічне становище та спричинили ряд проблем, серед яких зневіра, розчарування у владі та справедливості правових інститутів³⁶.

Так, за даними досліджень Центру Разумкова всі респонденти, які були опитані в листопаді 2021 року на тему довіри до політиків та електоральної орієнтації українських громадян, висловлюють недовіру до всіх відомих політиків та державних службовців частіше, ніж довіру³⁷. За результатами опитування українців щодо реалізації основних принципів Конституції України і конституційних прав громадян (червень 2021 року) Центром Разумкова 67% респондентів вважають, що Україна є дійсно суверенною державою, незалежною її називають 56% респондентів і 60% опитаних дотримуються думки, що Україна є державою демократичною. Помітно рідше громадяни України вважають свою державу соціальною – лише 41% опитаних. І найрідше, лише 36% опитаних громадян, вважають Україну правовою державою. За всіма зазначеними показниками найкраще

³⁵ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 160).

³⁶ Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 160).

³⁷ Довіра до політиків та електоральні орієнтації громадян України (листопад 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-politykiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-lystopad-2021r>(дата звернення: 11.03.2022).

оцінили реалізацію конституційних приписів жителі Західного регіону, найгірше – Східного та Південного регіонів. При цьому, чим молодші респонденти, тим краще вони оцінюють реалізацію конституційних приписів.

Найкраще громадяни оцінили дотримання в Україні наступних конституційних прав: право на свободу пересування, на життя, на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів, на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими, на освіту. Найгірше ж оцінили дотримання права на справедливий, відкритий і незалежний суд, права на соціальну та медичну допомогу, на соціальне забезпечення, на працю та справедливу винагороду³⁸.

Крім того, як показують результати досліджень, українці, а особливо молодь, незадовільно оцінюють свої можливості впливати на прийняття певних політичних рішень, можливість отримання судового захисту, отримання кваліфікованої медичної допомоги та хорошої роботи за своєї спеціальністю. Водночас, українська молодь достатньо високо оцінює свої можливості щодо дотримання звичаїв і традицій свого народу та власних дій відповідно до сумління і переконань³⁹.

Результати соціальних досліджень демонструють, проведених Центром Разумкова у листопаді-грудні 2021 року, демонструють, що найголовнішими соціальними проблемами, які турбують українців, є воєнний конфлікт на сході України (66%), підвищення тарифів на комунальні послуги (65%), низький рівень зарплат і пенсій (61%) та підвищення цін на основні товари (54%)⁴⁰.

³⁸ Реалізація основних принципів Конституції України і конституційних прав громадян (червень 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/realizatsiia-osnovnykh-pryntsyviv-konstytutsii-ukrainy-i-konstytutsiinykh-prav-gromadian-cherven-2021r> (дата звернення: 11.03.2022).

³⁹ Цінності Української молоді: результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. – (Дослідження Центру незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України; автори: Наталія Дмитрук, Ганна Падалка, Сергій Кірсев, Ірина Мостова, Олена Бікла, Владислав Шелепа). Київ. 2016. 90 с. (тут – с. 83).

⁴⁰ Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до Європейського Союзу та НАТО (листопад-грудень 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protseviv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yeuropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r> (дата звернення: 11.03.2022).

Із зазначеного можливо зробити висновок, що більшу частину українців більше турбують проблеми зниження рівня життя в державі, стан економіки, рівень безпеки в державі. В той же час, мало хто турбується проблемами стану правової культури в державі.

З огляду на викладене, пріоритетом розвитку українського суспільства варто розглядати правове виховання і правову освіту для формування сучасного активного громадянського суспільства, потреба в якому неухильно зростає.

До речі, проблема відсутності в громадян України інтересу й поваги до права і закону може бути пов'язане з недостатньою увагою органів правопорядку та інших державних структур до правової роботи з населенням⁴¹.

Досить наочним прикладом такої недостатньої уваги державних органів до стану правової культури населення України є ліквідація Постановою Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2021 року №81 «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення. Ця Рада була створена на підставі Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 року № 366, для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництва та видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги. Серед основних завдань Ради виділяли підготовку пропозицій щодо визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань правової освіти населення, розроблення пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення правової навчально-виховної роботи та поширення негативного досвіду з питань правової освіти населення.

Однак, як вже було зазначено, у лютому 2021 року Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з питань правової освіти населення ліквідовано. Наразі відсутня інформація щодо створення або наявності іншого державного органу, який би виконував її функції і завдання.

Таким чином, можна говорити про те, що правова культура українців ще перебуває на стадії формування та потребує

⁴¹Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 161).

цілеспрямованої діяльності з її становлення й активного розвитку. Однак лише через сукупність усієї системи заходів, спрямованих на підвищення правової культури, можливо сформулювати в українців чіткі ціннісні установки, високу ступінь правосвідомості, почуття відповідальності за кожне прийняте рішення, що сприятиме зміцненню правової культури населення в країні і, в свою чергу, стане гарантом успішного розвитку українського суспільства⁴².

3. Роль правової культури у забезпеченні права людини на таємницю кореспонденції

Безперечно правова культура посідає важливе місце в процесі створення та функціонування правової держави. Саме рівнем правової культури зумовлюються процеси демократизації, становлення громадянського суспільства та правової держави на принципах гуманності та соціальної справедливості, де найвищою цінністю є права і свободи людини і громадянина. Безумовно, виявлення ознак високої правової культури є не лише показником високої громадської активності, але і свідченням якісно нового рівня правосвідомості громадян країни та забезпечення й дотримання в державі прав і свобод людини і громадянина⁴³. Це стосується усіх передбачених чинним законодавством прав і свобод людини і громадянина. Не є виключенням і одне з основоположних, гарантованих Конституцією України, прав – право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту прав людини, у тому числі права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, є ще одним важливим показником високого рівня правової культури. Тут мова йде не лише про конституційне проголошення людини найвищою соціальною цінністю, а, перш за все, про реальне забезпечення цього конституційного положення, про демократичне, гуманістичне і справедливе законодавство, яке відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини, про існування ефективних національних правових механізмів та процедур захисту прав і свобод.

⁴² Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156-166 (тут – с. 161-162).

⁴³ Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2019. 441 с. (тут – с. 328-329).

Очевидно, правова культура обумовлена також рівнем правової свідомості громадян і посадових осіб. Так, правосвідомість супроводжує право впродовж всього існування державно-організованого суспільства. Правосвідомість слугує для відображення ставлення людей до права, правової поведінки, правової діяльності держави⁴⁴. Водночас, рівень правосвідомості громадян та посадових осіб, тобто ступінь засвоєння ними цінності права, основних прав і свобод, знання права та поваги до нього, є однією зі складових правової культури суспільства. Традиційно ж, в науковій літературі повага до права розглядається в якості невід'ємного елемента індивідуальної правової культури⁴⁵.

До того ж, правова культура передбачає певні знання основних положень чинного законодавства та уміння ними користуватися. Адже не маючи достатніх необхідних знань про правову систему держави та чинне законодавство, громадяни не зможуть реалізувати свої права та обов'язки із захистити свої інтереси.

Дійсно, правова культура припускає відповідні знання людиною певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, вміння користуватися цими знаннями у застосуванні тих чи інших правових норм. Реалізація особою своїх прав і свобод та їх дотримання значною мірою залежить від того, наскільки правильно особами ці права усвідомлюються та оцінюються. Обґрунтована взаємозалежність правової культури та правосвідомості, а саме ступені засвоєння права суспільством, свідчить про те, що є безпосередній вплив процесу правового інформування на загальне підвищення рівня правової культури⁴⁶.

Значною мірою розвитку правової культури українців, зокрема їх правосвідомості, сприяють інформаційні технології. Здійснення правової поінформованості українських громадян через мережі Інтернет та інші засоби інформаційних та телекомунікаційних технологій є важливим напрямком формування їх правової культури.

⁴⁴ Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2019. 441 с. (тут – с. 326).

⁴⁵ Чепульченко Т.О. Правова культура: місце у правовому процесі та вплив на стан законності в державі. URL.: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/7639/1/18_chep.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

⁴⁶ Бугера О.І. Підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 193-196 (тут – с. 194).

Зазначається, що розвиток можливостей мережі Інтернет та інформаційних та телекомунікаційних засобів щодо підвищення рівня правової культури створює підґрунтя для ефективного запобігання злочинності на загальносоціальному рівні⁴⁷.

Водночас, окрім впливу на правову культуру за допомогою інформаційних технологій, варто відмітити роль правової культури у сфері цих технологій. Так, нині спостерігається тенденція до зниження рівня правової культури у сфері інформаційних та телекомунікаційних технологій та відсутність ефективних правових механізмів протидії порушенням прав і свобод людини у цій сфері.

Зрештою, правова культура та рівень правової освіченості людей займають центральне місце серед культурних гарантій права на таємницю кореспонденції, що передбачає право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Загалом же, культурні гарантії забезпечення конституційного права людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції становлять собою сукупність об'єктивних та суб'єктивних культурних факторів, що мали та мають вплив на ставлення людей до таємниці кореспонденції.

Безумовно, правова культура як культурна гарантія забезпечення конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, сформувалась під впливом історичних та соціальних процесів, про що свідчить генеза розвитку цього права. Справді, перлюстрація кореспонденції та прослуховування телефонних розмов окремих осіб завжди знаходило виправдання у державних органів. Вважалося, що порушення права на таємницю кореспонденції здійснювалось задля захисту загальнодержавних інтересів.

До того ж, невисокий рівень правової культури зумовлює порушення права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Через недостатню правову культуру навіть в межах однієї сім'ї відбувається втручання в приватну кореспонденцію. До прикладу, батьки можуть переглядати кореспонденцію своїх дітей, мотивуючи це батьківською опікою над ними. Досить поширеною є практика перегляду кореспонденції одного із подружжя другим, що також

⁴⁷ Бугера О.І. Підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 193-196 (тут – с. 195).

знаходить пояснення ніби то необхідністю запобігти обману чи подружній зраді⁴⁸.

Важливо відзначити, що зміцнення правової культури, зокрема поваги до права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції через підвищення їх рівня освіченості у цій сфері, дозволить в майбутньому підвищити рівень забезпечення і дотримання цього права для кожного⁴⁹.

ВИСНОВКИ

Таким чином, правова культура відіграє значну роль у забезпеченні та дотриманні усіх прав і свобод людини і громадянина, у тому числі права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Однак рівень правової культури в Україні потребує підвищення і зміцнення з метою посилення захисту прав і свобод людини. Для цього варто подолати, перш за все, прояви правового нігілізму та корупції. Вироблення та застосування дієвих заходів, які на практиці зможуть реалізовувати верховенство права і допоможуть ефективно протистояти проявам корупції і правового нігілізму, є пріоритетним завданням держави⁵⁰.

На сьогодні в Україні вже створено та впроваджено окремі програми і системи заходів, прийнято відповідні нормативно-правові акти, якими зокрема і посилено юридичну відповідальність за корупційні злочини та прояви правового нігілізму. Проте ці всі заходи потребують подальшого розвитку шляхом численних і докорінних змін і реформ у багатьох сферах суспільного життя.

Крім того, для формування в Україні правової культури вищого рівня необхідна активна діяльність суб'єктів права як суб'єктів правової культури, діяльність, спрямована на створення правових цінностей, які забезпечують можливості поступального розвитку національної правової системи, підвищення ролі права в суспільстві

⁴⁸ Черевко М.О. Конституційне право людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та його забезпечення в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії в галузі права: 081 Право / Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2021. 255 с. (тут – с. 159).

⁴⁹ Черевко М.О. Конституційне право людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та його забезпечення в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії в галузі права: 081 Право / Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2021. 255 с. (тут – с. 156-157).

⁵⁰ Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2019. 441 с. (тут – с. 354).

та ефективного виконання його соціальних функцій. Вирішальним чинником при цьому є відповідальність держави як суб'єкта правової культури перед людиною за свою діяльність, яка об'єктивно вимагає розробки і реалізації науково обґрунтованої правової ідеології та правової політики⁵¹.

До того ж, корисним задля зміцнення поваги у суспільстві до права на таємницю кореспонденції та інших прав і свобод людини і громадянина, буде підвищення рівня освіченості населення у цій сфері. Для цього варто розробити та реалізувати певні освітні проекти як для дітей, так і для дорослих. Такі курси на сьогодні можливо розмістити на онлайн-платформах для навчання таких як Prometheus, EdRa, а також на національній онлайн-платформі для розвитку цифрової грамотності «Дія». Зазначені курси допоможуть сформувати правову культуру українців та надати правові знання у сфері забезпечення конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, особливо в сучасних телекомунікаційних мережах та кіберпросторі.

АНОТАЦІЯ

Інтеграція України у європейське співтовариство, побудова громадянського суспільства і правової держави вимагає відповідного рівня правової культури суспільства. До того ж, правова культура населення відіграє значну роль у забезпеченні та зміцненні прав і свобод людини і громадянина, зокрема й права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Тоді як зниження рівня правової культури збільшує кількість правопорушень. Тому правове і практичне вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем правової культури суспільства, дозволить підняти престиж права в державі, виховати в громадян повагу до закону та створити умови для розвитку правової демократичної держави. Особливої актуальності це набуває сьогодні в умовах активного розвитку і використання інформаційних технологій для обміну різноманітною кореспонденцією. Серед найбільш поширених в Україні проблем низького рівня правової культури виокремлюють високий рівень корупції, правовий нігілізм, низький рівень моральності в сфері телекомунікаційних технологій, незадовільна якість законодавства і його декларативність. Всі

⁵¹ Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. на здобуття наук. ступ.доктора юрид. наук: 12.00.01 / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2019. 441 с. (тут – с. 357).

перелічені проблеми негативно впливають на стан забезпечення і дотримання як права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, так і інших прав і свобод людини і громадянина. Тому варто подолати прояви корупції та правового нігілізму шляхом застосування дієвих заходів та підвищити рівень правової освіти населення. Такі заходи сприятимуть зростанню рівня правової культури, що, в свою чергу, посилить захист прав і свобод людини в Україні, зокрема конституційного права на таємницю кореспонденції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авраменко Л. В. Теорія держави і права. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. Москва, 2004. 287 с.
2. Аронов Ян. Правова культура юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2018. № 5 (17). С. 72–77.
3. Бугера О.І. Підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 193–196.
4. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2012. № 782. С. 123–128.
5. Дмитрієнко І. Проблеми та перспективи історичного осмислення української правової культури. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. Наукових праць*. Вип. 38. Київ: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2007. 776 с.
6. Довіра до політиків та електоральні орієнтації громадян України (листопад 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL:<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-politykiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-lystopad-2021> (дата звернення: 11.03.2022).
7. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. *Національний юридический журнал: Теорія и практика*. 2015. С. 9–12.
8. Кравець М.О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1 частина 2. С. 14–17.
9. Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: 12.00.01 / Київ. Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2019. 441 с.

10. Назаренко О.А. Науково-теоретична характеристика правової культури. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 19–23.

11. Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до Європейського Союзу та НАТО (листопад-грудень 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protseviv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r> (дата звернення: 11.03.2022).

12. Пилипчук В.Г. Актуальні питання захисту прав, свобод і безпеки людини в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві*. Київ, 1 квітня 2016 р. / упорядн.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряєв. Київ: НДІП НАПрН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, НТУУ «КПІ». Київ: Вид-во «Політехніка», 2016. 150 с. С. 6–8.

13. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 11.03.2022).

14. Реалізація основних принципів Конституції України і конституційних прав громадян (червень 2021 року). Соціологічне опитування Центру Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/realizatsiia-osnovnykh-pryntsypiv-konstytutsii-ukrainy-i-konstytutsiinykh-prav-gromadian-cherven-2021r> (дата звернення: 11.03.2022).

15. Сидоренко О.О., Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 62–64. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/13>.

16. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики. Київ: МАУП. 2002. 200 с.

17. Третяк С. Правовезабезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства. *Право України*. 2005. № 4. С. 26–28.

18. Уханова Н.С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 156–166.

19. Цінності Української молоді: результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. – (Дослідження Центру незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України; автори: Наталія Дмитрук, Ганна Падалка, Сергій Кіреєв, Ірина Мостова, Олена Бікла, Владислав Шелепа). Київ. 2016. 90 с.

20. Чепульченко Т.О. Правова культура: місце у правовому процесі та вплив на стан законності в державі. URL.: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/7639/1/18_cher.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

21. Черевко М.О. Конституційне право людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та його забезпечення в Україні: дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії в галузі права: 081 Право / Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2021. 255 с.

Information about the author:

Levchenko Alina Valeriyivna,

PhD Student at the Department of Constitutional and Criminal Law
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
54/1, Peremohy Avenue, Kyiv, 03057, Ukraine